

บทที่ ๑

บทนำ : ความผิดพลาดในกระบวนการพิสูจน์ความผิด

บทนำ

ปัญหาความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในแทบทุกประเทศ ความผิดพลาดที่นับว่าสำคัญที่สุดคือ การพิพากษาลงโทษจำเลย ผู้บริสุทธิ์ ส่วนมาตรการที่อาจนำมาใช้เพื่อแก้ไขความผิดพลาด เช่น การอภัยโทษ การนิรโทษกรรมและการล้างมลทิน ก็ไม่อาจนำมาใช้ได้อย่างตรงเป้าหมาย เพราะมิได้กำหนดขึ้นไว้เพื่อแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม รัฐยอมรับและเล็งเห็นถึงความผิดพลาดดังกล่าวจึงกำหนดมาตรการรื้อฟื้นคดีอาญาในคดีซึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดขึ้นมาพิจารณาใหม่ แต่เนื่องจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่มีผลกระทบต่อหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษา หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่จะรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ จึงได้กำหนดไว้อย่างจำกัดและรัดกุม

ความสำคัญของปัญหา

ในต่างประเทศ การกำหนดมาตรการแก้ไขผลของคำพิพากษาที่ผิดพลาด ด้วยการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ได้มีการนำมาใช้เป็นเวลานานแล้ว สำหรับประเทศไทยเพิ่งจะได้มีการประกาศใช้กฎหมายการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เขียนพบว่า บทบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ บังขาดความชัดเจนและเปิดช่องให้ตีความไปได้หลายทาง เช่น เหตุที่จะขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่โดยเฉพาะกรณีที่มีพยานหลักฐานใหม่ จะมีความหมายแคบเกินไปเพียงใด ถึงจะยกขึ้นอ้างเพื่อขอรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ ปัญหาว่าจำเลยจะขอรื้อฟื้นคดีบางส่วนได้หรือไม่ นอกจากนั้น ปัญหาในการพิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ ควรจะกำหนดในชั้นตอนใด ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ จะชี้ให้เห็นถึงแนวทางของการใช้กฎหมายการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของประเทศไทยว่าควรจะเป็นไปในแนวทางใดถึงจะเหมาะสมในทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้ คือ

1. เพื่อทราบถึงแนวความคิดที่ให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการที่อาจนำมาใช้เพื่อแก้ไขความผิดพลาดด้วยวิธีต่าง ๆ รูปแบบและวิธีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อทราบถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ตามกฎหมายไทย
4. เพื่อวางหลักเกณฑ์ในการใช้กฎหมายรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ในแง่ของการตีความและการบังคับใช้ เสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อให้การใช้กฎหมายรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการค้นคว้า

กำหนดขอบเขตการวิจัยเฉพาะกรณีความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม มาตรการที่อาจนำมาใช้เพื่อแก้ไขความผิดพลาด วิธีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ และปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่

สมมติฐาน

คำพิพากษาของศาลซึ่งถึงที่สุด หรือเสร็จเด็ดขาดแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องบังคับคดีให้เป็นไปตามนั้น แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐหรือระบบการพิชิตผู้กระทำผิดเป็นผู้อุทธรณ์ความผิด แม้จะมีประสิทธิภาพเพียงใด ในทางปฏิบัติก็อาจเกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้และส่งผลให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องรับโทษ ดังนั้นแม้คำพิพากษาจะศักดิ์สิทธิ์และถึงที่สุดไปแล้วก็ตามก็ไม่สมควรที่จะปล่อยให้มีความผิดพลาดอยู่ตลอดไปโดยไม่แก้ไขให้ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องมีมาตรการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เพื่อแก้ไขและบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นให้กลับคืนสู่ฐานะเดิมเท่าที่จะกระทำ

การค้นคว้าและวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ดำเนินการค้นคว้าและวิจัยแบบอาศัยเอกสาร

(Documentary Research)

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการค้นคว้าและทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้

1. จะทำให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ของหลักกฎหมายในเรื่องนี้ และสามารถนำหลักกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวกับหลักกฎหมายเรื่องนี้มาใช้และตีความหลักกฎหมายของไทยในส่วนที่ยังไม่ชัดเจน หรือมีข้อสงสัยไว้น้อยเกินไป
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการใช้กฎหมายหรือที่นักศึกษาค้นคว้าขึ้นมาใหม่ของไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความผิดพลาดในกระบวนการพิสูจน์ความผิด

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญา เกิดขึ้นอันเป็นการละเมิดกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับของรัฐ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อที่จะให้โคผู้กระทำความผิดมาลงโทษ แต่ก่อนที่รัฐจะลงโทษบุคคลใด รัฐจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ดังนั้น ในการดำเนินการพิสูจน์ความผิดก็เพื่อที่จะค้นหาความจริงว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ดังที่ศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกาได้เคยกล่าวไว้ว่า พนักงานอัยการ นายฝ่ายจำเลย ควรระลึกไว้เสมอว่า วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการพิจารณาคดีคือ การค้นหาความจริง (The determination of truth)¹ วิธีการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อพิสูจน์ความผิดโควิวัฒนาการมาเป็นลำดับ เช่น ในประเทศอังกฤษเคยใช้วิธีค้ำน้ำ ลุยไฟ ซึ่งเรียกว่า Trial by Ordeal ประเทศไทยก็เคยใช้วิธีการเหล่านี้ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง² ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้สังคมในขณะนั้นเห็นว่าเป็นวิธีที่พิสูจน์ความผิดโคดีที่สุดแล้ว ต่อมาเมื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มีมากขึ้น รัฐจึงนำเอาวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาเข้ามาประยุกต์กับกระบวนการพิสูจน์ความผิด ระบบการพิสูจน์ความผิดจึงโควิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ถึงกระนั้นก็ตามเป็นที่ยอมรับว่า แม้รัฐจะกำหนดกระบวนการพิสูจน์ความผิดหรือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพ หรือสมบูรณ์เพียงโคก็ตาม ในทางปฏิบัติก็อาจเกิดข้อผิดพลาดขึ้นโคในทุกชั้นตอน ซึ่งส่งผลร้ายให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ ความบกพร่องของกระบวนการพิสูจน์ความผิดเกิดขึ้นโคทั้งในชั้นการดำเนินคดีอาญาโดยฝ่ายบริหารซึ่งโคแก่ ชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ และพนักงานอัยการ ในการสืบสวน สอบสวน และการฟ้องคดี ชั้นการดำเนินคดีอาญาโดยฝ่ายตุลาการซึ่งโคแก่ การพิจารณาและพิพากษา

¹Livingstone Hall and Yale Kamisar, Modern Criminal Procedure, 2d ed. (St. Paul, Minn. : West Publishing Co., 1966), P. 801.

²รายละเอียดโคในกฎหมายตราสามดวง โคกรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพฯมหานคร : อุดมศึกษาแผนกการพิมพ์, 2521), หน้า 229.

คดีโดยศาล แม้ว่าจะได้มีวิธีการที่จะป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นอยู่แล้ว ก็ยังปรากฏข้อผิดพลาดขึ้นได้ ซึ่งจะได้นำมาพิจารณาเป็นขั้นตอนไป และยกตัวอย่างคดีที่เกิดขึ้นในต่างประเทศและในประเทศไทยขึ้นเพื่อให้เห็นว่าความผิดพลาดในกระบวนการพิสูจน์ความผิดย่อมเกิดขึ้นได้เช่นกัน

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice Process)

เนื่องจากวิธีการพิสูจน์ความผิดในสมัยก่อน เช่น การค้ำน้ำ ลุยไฟ การทรมาน โดยการเขี่ยน การตบปาก จำชื่อ เป็นต้น (หรือที่เรียกว่า วิธีพิจารณาตามจารีตนครบาล) ไม่สามารถค้นหาความจริง หรือพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้อย่างแน่แท้ อีกทั้งก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด และถูกลงโทษอย่างไม่เป็นธรรม¹ ดังนั้น เมื่อแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเรียกว่ายุค "The Enlightenment" นั้น ถือว่าเสรีภาพอันเป็นรากฐานของชีวิตและสิทธิโดยธรรมชาติ (Essential Freedom and Natural Right) ของมนุษย์จะต้องได้รับการเคารพจากบุคคลอื่น และจะต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐ² ในขณะที่เดียวกันรัฐเห็นว่าวิธีการพิสูจน์ความผิดที่ใช้อยู่เดิมไม่มีประสิทธิภาพ จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพิสูจน์ความผิดเสียใหม่ โดยกำหนดวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ขึ้นในการดำเนินการแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด และในขณะเดียวกันก็จะมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดควบคู่ไปด้วยซึ่งเรียกกันว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

¹ดูเหตุผลในการยกเลิกวิธีการพิจารณาตามจารีตนครบาลในพระราชปรารภของพระราชนิพนธ์ยกเลิกวิธีการพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 (ประมวลสุวรรณหศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงธน, 2519), หน้า 5 - 6.)

²จรงค์ จุฑานนท์, "การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและทรมานที่ไม่ชอบธรรม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 2.

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หมายความว่า แบบแผนของการดำเนินงานเพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้กระทำความผิดกฎหมาย และให้ความยุติธรรมแก่สังคม เพราะฉะนั้นหน้าที่หลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ก็คือ การป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม และการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดกฎหมายอย่างเป็นธรรม ในทางปฏิบัติระบบงานซึ่งรับผิดชอบในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงประกอบด้วย ตำรวจ อัยการ ศาล และ ราชทัณฑ์¹

สำหรับประเทศไทย ผู้เขียนขอกล่าวและวิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเฉพาะในขั้นตอนของตำรวจ อัยการ และศาล เท่านั้น ในส่วนที่จะแสดงให้เห็นว่า ในขั้นตอนดังกล่าว อาจเกิดข้อผิดพลาดในทางปฏิบัติได้

ก. ตำรวจ อ่านาหน้าที่ของตำรวจที่สำคัญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้แก่ การสืบสวน จับกุม และการสอบสวน

การสืบสวน² เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด แต่เนื่องจากการสืบสวนจำเป็นต้องใช้ดุลพินิจในการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและรายละเอียดแห่งความผิด จึงเปิดช่องให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ทำการสืบสวน (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตำรวจชั้นผู้น้อย) ใช้อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงได้ทั้งในทางที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องในการกระทำความผิด เพราะปรากฏเสมอว่ามีการใช้วิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยการกดดันแก่งผู้ต้องสงสัยหรือในบางกรณีอาจจะไม่ได้เกิดจากการจงใจสั่งแก่ง แต่พฤติการณ์หรือสิ่งแวดล้อมทำให้ผู้ทำการสอบสวนบังเอิญเข้าไปในทางที่ผิดได้ ประกอบกับความประสงค์ที่จะดำเนินการสืบสวนให้เป็นผลสำเร็จเพื่อผลงาน และความดีความชอบที่จะได้รับ ทำให้การใช้

¹ วีระพงษ์ บุญโญภาส, "กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยอังกฤษและสหรัฐอเมริกา," วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์ 5(2523) : 149.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (10)

คุณพินิจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นไปในทางที่ให้โทษมากกว่าที่จะให้คุณ

การจับกุม วัตถุประสงคในการจับกุมเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้กระทำผิดและเพื่อทราบถึงรายละเอียดของการกระทำผิดเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานในการสอบสวนเพื่อเป็นการพิสูจน์ถึงการกระทำผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เนื่องจาก การจับกุมเป็นกระบวนการที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล และแม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจับกุมและการออกหมายจับไว้แล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถกระทำได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้ เนื่องจากถ้อยคำตามมาตรา 78 (2) ไขถ้อยคำว่า "มีพฤติการณ์อันควรสงสัย" หรือตามมาตรา 78 (3) ไขถ้อยคำว่า "มีเหตุอันควรสงสัย" ซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจในการจับกุม จึงอาจมีการกลั่นแกล้งสุจริตชนได้

ดังนั้น ในการจับกุมผู้ต้องสงสัย ควรมีการสืบสวนข้อเท็จจริง หรือรวบรวมพยานหลักฐานพอสมควรจนมีเหตุผลเชื่อได้ว่า ผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิด ไม่ใช่ทำการจับกุมตามข้อสงสัยของเจ้าหน้าที่หรือตามคำร้องทุกข์ หรือกล่าวโทษ โดยไม่ได้สืบสวนให้มีความแน่ชัดก่อน ความบกพร่องในการจับกุมทำให้เกิดข้อวิจารณ์ต่าง ๆ นานา เช่น "จับแพะชนแกะ" บ้าง หรือ "แพะรับบาป" บ้าง ซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน จนในที่สุดกระทรวงมหาดไทยต้องออกข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญาออกมาหลายฉบับ โดยกำหนดว่าต้องมีการสืบสวนพอสมควรจนน่าเชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิดถึงจะดำเนินการจับกุมได้

การสอบสวน ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นหัวใจของการดำเนินคดีในชั้นต้น เพราะเป็นขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ¹ ดังนั้น การสั่งคดี และการดำเนินของอัยการตลอดจนถึงการวินิจฉัยชี้ขาดคดี

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11)

ของศาล ท่างก็ฟ้องอาศัยเนื้อหาสาระตามสำนวนการสอบสวนเป็นสำคัญ ดังนั้น หาก การสอบสวนมิได้กระทำไปโดยถูกต้องตามขั้นตอนของกฎหมาย มิได้กระทำไปให้ถูกต้อง ตามข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย หรือมิได้กระทำไปโดยความซื่อสัตย์สุจริต ผลเสียหายที่ ตามมาก็คือ ทำให้ภัยการสังเฝ้าคดีไปทั้งที่ไม่ควรฟ้องทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องเดือดร้อนถูก จำคุกเสรีภาพ เสื่อมเสียชื่อเสียง รวมทั้งอาจถูกศาลพิพากษาลงโทษ โดยเฉพาะโทษ ประหารชีวิตหรือจำคุกซึ่งเป็นโทษที่ร้ายแรง นอกจากนั้นทำให้ภัยการสังเฝ้าฟ้องคดีทั้งที่ ควรสังเฝ้า ทำให้ผู้กระทำผิดความผิดที่ควรถูกลงโทษกลับมิต้องรับโทษตามกฎหมาย¹

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการสอบสวน คือ การรวบรวมพยานหลักฐาน เพราะกฎหมายให้อำนาจแก่ตำรวจซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐาน ไว้อย่างกว้างขวาง เช่น ตรวจตัวผู้ต้องหา ตรวจสิ่งของซึ่งใช้เป็นพยานหลักฐานได้ สอบปากคำผู้ต้องหา หรือบุคคลอื่นในฐานะพยาน² เป็นต้น

ตัวอย่างของการรวบรวมพยานหลักฐาน เช่น วิธีการชี้ตัวผู้ต้องหา ซึ่งอาจ เกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย ไม่ว่าในชั้นก่อนดำเนินการฟ้องร้องหรือในชั้นพิจารณาคดี ซึ่งอาจ ทำให้มีการลงโทษบุคคลผิดตัวไปได้ เพราะการชี้ตัวผู้ต้องหานั้น ส่วนมากพยานหรือผู้เสียหายจะคิดว่าผู้ที่ถูกจับเป็นคนร้าย จึงทำให้เข้าใจว่ามีรูปร่างหน้าตาคล้ายกัน หรือ เป็นคนเดียวกัน³ นอกจากนั้นพยานหรือผู้เสียหายอาจจำผู้ต้องหาไม่ได้ เพราะเวลาวิ่ง เจบไป ประสิทธิภาพในการจำไม่ดีพอหรือในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้มีอิทธิพลสูงผู้เสียหาย หรือพยานผู้ชี้ชื่อยอมเกรงกลัวไม่กล้าชี้เพราะเกรงจะเกิดอันตรายแก่ตน และครอบครัว จึงชี้ผิดคนไป นอกจากนั้น อาจเกิดการกลั่นแกล้งด้วยสาเหตุโกรชเคืองอาจกลั่นชี้

¹สุจินต์ ทิมสุวรรณ, กรมอัยการกับการดำเนินคดีให้แก่รัฐ, (กรุงเทพ มหานคร : ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2525), หน้า 50.

²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 และมาตรา 133

³บัญญัติ สุชีวะ, "ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย," คุณพาน

คนที่ไม่ได้กระทำความผิดได้เช่นกัน

ในต่างประเทศ Professor Borchard ได้เขียนหนังสือชื่อ Convicting the Innocent แสดงสถิติว่ามีการลงโทษผู้ไม่ผิดถึง 65 คดี และต่อมาปรากฏว่าจำเลยเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์โดยบุคคลที่ถูกอ้างว่าจำเลยเป็นผู้ชำนั้นยังมีชีวิตอยู่บ้างหรือไม่ก็ได้ตัวผู้กระทำความผิดจริง ๆ มาลงโทษภายหลังบ้าง หรือได้พยานหลักฐานใหม่อันพิสูจน์ได้ว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดบ้าง ในจำนวนคดีที่ลงโทษคนไม่ผิดนี้ 29 คดี เกิดจากการชี้ตัวผิด และ 8 ใน 29 คดีนี้ จำเลยและผู้กระทำผิดจริง ๆ ไม่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกันเลยแม้แต่น้อย¹ ตัวอย่างเช่น

ในคดี Adolf Beck นาย Smith ได้ถูกศาลพิพากษาลงโทษจำคุกฐานฉ้อโกง โดยหลอกลวงสตรีหลายคนในลอนดอนว่าเขาเป็นเศรษฐีจะขอแต่งงานด้วย แล้วหลอกลวงเอาทรัพย์สินของสตรีเหล่านั้นไป หลังจากนั้น นาย Smith พ้นโทษแล้วได้ 14 ปี ก็มีการฉ้อโกงทำนองเดียวกันนั้นขึ้นอีก (โดยนาย Smith นั้นเอง) แต่คราวนี้ตำรวจจับนาย Adolf Beck ไว้เพราะสตรีที่ถูกฉ้อโกงเกือบทั้งหมดได้ชี้ตัวนาย Adolf Beck ว่าเป็นผู้ฉ้อโกงตน ประกอบกับนาย Adolf Beck ไม่สามารถอ้างฐานที่อยู่ได้ และยังมีตัวจำนำเครื่องเพชรของสตรีอยู่ด้วย จึงถูกศาลพิพากษาให้จำคุก 7 ปี หลังจากพ้นโทษได้ 2 ปี ก็ได้มีคดีฉ้อโกงทำนองนั้นอีก และนาย Adolf Beck ก็ถูกจับและถูกลงโทษอีกครั้งหนึ่ง เพราะสตรีที่ถูกฉ้อโกงได้ชี้ตัวนาย Adolf Beck แต่ในระหว่างที่นาย Adolf Beck ถูกจำคุก ได้มีการฉ้อโกงในทำนองนั้นเกิดขึ้นอีก และนาย Smith ถูกจับ และพิสูจน์ได้ว่าผู้กระทำความผิดครั้งก่อน ๆ นั้นคือ นาย Smith นั้นเอง นาย Adolf Beck จึงได้รับการปล่อยตัว และได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากรัฐบาล

หรือในคดี Oscar Slater ของสก๊อตแลนด์ Slater ถูกลงโทษจำคุกฐานฆ่าคนโดยพยานโจทก์ซึ่งเห็นจำเลยก่อนมีการชี้ตัว ได้ชี้ตัว Slater

¹ เรื่องเดียวกัน .

ว่าเป็นคนร้าย Slater ถูกจำคุกอยู่ 18 ปี จึงรู้ว่า Slater มีชื่อคนร้าย และได้รับการปลดปล่อยตัวพร้อมกับค่าสินไหมทดแทนเป็นเงิน 6,000 ปอนด์¹

สำหรับศาลไทย ยังไม่ถือเอาเหตุที่มีการชี้ตัวผู้ต้องหาถูกแต่เพียงเหตุเดียว มาลงโทษจำเลย เพราะศาลจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจซึ่งนำหนักคำพยานแล้วพิพากษาไปตาม รูปคดีซึ่งเป็นอำนาจอิสระของผู้พิพากษา ส่วนการชี้ตัวผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนเป็นเพียง เหตุผลหนึ่งในหลายเหตุผลที่ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลย หรือยกฟ้องจำเลยทางใด ทางหนึ่ง²

นอกจากนั้นการที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการ รวบรวมพยานหลักฐานไว้อย่างกว้างขวาง โดยให้รวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่ สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับ ความผิดที่ถูกกล่าวหา และเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด (ตาม มาตรา 131) แสดงว่าการสอบสวนจะต้องดำเนินไปโดยพนักงานสอบสวนวางตัว เป็นกลางรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดทั้งที่เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา³ ซึ่งตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของต่างประเทศได้บัญญัติถึงวิธีการรวบรวม พยานหลักฐานในทางที่เป็นคุณหรือเป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาไว้อย่างชัดเจนกว่าของเรา มาก เช่น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสวีเดน มาตรา 2 บัญญัติว่า
"ในการสอบสวนจะต้องไม่คำนึงถึงพฤติการณ์ซึ่งเป็นผลร้ายต่อผู้ต้องหา
เท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงพฤติการณ์ซึ่งเป็นคุณแก่ผู้ต้องหาอีกด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6 - 7.

² ซาคา ศาสตรสาธิต, "การชี้ตัวผู้ต้องหา," บทบัญญัติ เล่ม 40 (2526) : 102.

³ กุลพล พลวัน, "ลักษณะทั่วไปของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (4)," วารสารอัยการ 4 (พฤษภาคม 2524) : 53

จะต้องติดตามพิสูจน์สิ่งซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องหาด้วยการสอบสวน ควร
จะโต้กระทำในประการที่ว่า ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดต้องสงสัยโดยไม่จำเป็นหรือต้องเสียค่าใช้จ่าย
โดยไม่จำเป็น

การสอบสวนจะต้องกระทำโดยรวดเร็วเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยพฤติการณ์
ถ้าปรากฏว่า ไม่ควรจะดำเนินการสอบสวนต่อไปให้ยุติการนั้นเสีย"

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของจีน มาตรา 2 บัญญัติว่า
"เจ้าพนักงานซึ่งดำเนินการสอบสวนคดีอาญาจะต้องให้ความสนใจ
สนใจเท่าเทียมกันแก่พฤติการณ์ที่เป็นคุณและไม่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหา
ผู้ต้องหาอาจร้องขอเจ้าพนักงานตามที่บัญญัติไว้ในวรรคก่อนที่จะเป็น
ประโยชน์แก่ผู้ต้องหาเช่นกัน"¹

สำหรับประเทศไทยในทางปฏิบัติหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ พนักงานสอบสวน
จะทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเน้นหนักในทางที่เป็นโทษ ส่วนที่เป็นคุณแก่
ผู้ต้องหาจะงดเว้น หรือไม่ยอมรับรวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวน กล่าวอีกนัยหนึ่ง
พนักงานสอบสวนได้ตั้งตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้ต้องหานั้นเอง² ซึ่งน่าจะไม่ใช่ขอบข่าย
เจตนารมณ์ของกฎหมายตามมาตรา 131

ทั้งนี้ ปัญหาและข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในชั้นสอบสวน ส่วนหนึ่งมาจากบทบัญญัติ
ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาคำว่า ซึ่งบัญญัติไว้ไม่แจ่มชัดโดยให้อำนาจ
แก่พนักงานสอบสวนในลักษณะเป็นดุลพินิจไว้อย่างกว้างขวาง (มาตรา 2 (11) และ
มาตรา 131) ซึ่งในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนเหล่านั้นได้ใช้บทบัญญัติเหล่านี้เป็น
ประโยชน์แก่ตนในการแสวงหาประโยชน์อันมิชอบด้วยกฎหมาย หรือทำให้เกิดความ
ไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา การให้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางโดยขาดการตรวจสอบและ

¹ สุจินต์ ทิมสุวรรณ, กรมอัยการกับการดำเนินคดีให้แก่รัฐ, หน้า 52 - 53.

² กุลพล พลวัน, ลักษณะทั่วไปของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (4),

คานกันซึ่งกันและกันจากองค์กรอื่นซึ่งไม่ปรากฏว่ามีประเทศใดในโลกนี้ที่ยอมปล่อยให้
องค์กรใดองค์กรหนึ่งแ่ต่อองค์กร เกี่ยวมีอำนาจในการสอบสวนโดยปราศจากการตรวจ
สอบในทุกรายการของการสอบสวนจากองค์กรอื่น¹ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่
พนักงานสอบสวนต้องกระทำการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสาเหตุและความ
จำเป็นหลายประการด้วยกัน เช่น

1. พนักงานสอบสวนอาจได้รับการอบรมวิธีการสอบสวนไม่เพียงพอ
เพราะการสอบสวนเป็นวิชาการที่ต้องได้รับการฝึกอบรมกันอย่างจริงจัง และเป็น
เวลานานพอสมควร

2. ทัศนคติของพนักงานสอบสวนบางรายที่ว่าจะทำสิ่งใดก็ได้ตามความ
พอใจ แม้ในการสอบสวนคดีธรรมดาที่พยานพร้อมที่จะให้ความร่วมมืออยู่แล้ว ก็อภ
จะทำการสอบสวนโดยมิชอบอยู่เช่นนั้น เช่น บังคับให้พยานให้การเกินเลยไปกว่าที่
พยานสมัครใจ

3. การขาดเครื่องมือเครื่องใช้ที่ช่วยในการเสาะหาพยานหลักฐาน เช่น
การพิสูจน์ลายมือ การพิสูจน์ภาคแผล เป็นต้น ดังนั้น การสอบสวนจึงอาศัยคำให้การ
ของพยานบุคคลเป็นหลัก ถ้าหากพยานไม่ให้ความร่วมมือ หรือหาพยานที่รู้เห็นไม่ได้
การสอบสวนเกือบจะหยุดขงก พนักงานสอบสวนจึงจำต้องใช้วิธีการเกือบทุกประการ
ที่จะให้พยานบุคคลให้การให้ได้ว่า รู้เห็นอย่างไรบ้าง

4. เป็นการสืบเนื่องมาจากการจับกุมผู้ต้องหาโดยมิได้สืบสวนข้อเท็จจริง
ให้ได้ความพอสมควรก่อน (ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการจับกุม) กล่าวคือ เมื่อจับ
ผู้ต้องหามาแล้วถึงจะตั้งตนหาพยานหลักฐาน วิธีการเช่นนี้เท่ากับบังคับให้พนักงาน
สอบสวนต้องพยายามหาพยานหลักฐานมาให้ได้ ซึ่งบางครั้งอาจไม่ชอบด้วยกฎหมาย
ก็ต้องผิดกระทำไป เพราะได้ควบคุมและฝากขังผู้ต้องหาแล้ว มิฉะนั้น อาจถูกผู้ต้องหา

¹ อัครราช จุฬารัตน, "สิทธิของผู้ต้องหาที่ได้รับการมองข้ามหรือหลงลืม,"
วารสารนิติศาสตร์ธรรมศาสตร์ 14 (มิถุนายน 2527) : 85 - 86.

ฟ้องฐานใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ หรือถูกเพ่งเล็งจากผู้บังคับบัญชา

5. การกวัดขังจากผู้บังคับบัญชา เนื่องจากในบางครั้งคดีที่เกิดขึ้น ประชาชนและสื่อมวลชนให้ความสนใจมาก ซึ่งคดีเช่นนี้ ผู้บังคับบัญชาย่อมให้ความสนใจเป็นพิเศษ พนักงานสอบสวนจึงต้องพยายามรวบรวมพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเพื่อส่งฟ้องให้ได้ ทำให้พนักงานสอบสวนจำนวนไม่น้อยต้องกระทำการไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น สร้างพยานขึ้นเองทั้งหมด โดยพยานเหล่านี้ไม่เคยเห็นเหตุการณ์เลย¹ เป็นต้น

ด้วยสาเหตุที่พอประมวลได้ข้างต้น ทำให้การสอบสวนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และกระทบกระเทือนถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา หรือบุคคลผู้บริสุทธิ์ได้เสมอ และยังกระทบไปถึงกระบวนการยุติธรรมขั้นต่อไป ซึ่งได้แก่ การพิจารณาจำคุก การฟ้องร้องคดีของพนักงานอัยการ ตลอดจนการพิจารณาและพิพากษาคดีของศาล

ข. อัยการ อำนาจหน้าที่ของอัยการในปัจจุบัน นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ๆ แล้ว อำนาจหน้าที่ที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ การดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478

การดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญา เป็นหน้าที่ของอัยการ และไม่ว่าหลัก

¹ สุจินต์ ทิมสุวรรณ, กรมอัยการกับการดำเนินคดีให้แก่รัฐ, หน้า

การฟ้องร้องคดีอาญา¹ จะเป็นหลักการฟ้องคดีอาญาตามกฎหมาย (Legality Principle) หรือหลักการฟ้องคดีอาญาตามคุณพินิจ (Opportunity Principle) ก็ตาม สิ่งซึ่งมีความสำคัญในการฟ้องร้องคดีอาญา ได้แก่ การสังคดี กล่าวได้ว่า การสังคดีเป็นหัวใจในการดำเนินคดีของงานอัยการ อัยการมีคุณพินิจอันกว้างขวางในการที่จะสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ คุณพินิจในการสังคดีนี้เอง อาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการสั่งฟ้องได้ ข้อผิดพลาดที่สำคัญที่สุดก็คือ การสั่งฟ้องผู้ต้องหาโดยที่ผู้ต้องหานั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด กล่าวได้ว่า การใช้คุณพินิจผิดพลาดในการสั่งฟ้องของอัยการอาจเนื่องมาจาก

¹ หลักการฟ้องคดีอาญาของอัยการ แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. หลักการฟ้องคดีอาญาตามกฎหมาย (Legality Principle) ซึ่งมีหลักการ โดยย่อว่า เมื่ออัยการพิจารณาหลักฐานการสอบสวนแล้วมีเหตุผลเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำความผิด อัยการมีหน้าที่ต้องฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลเสมอ ประเทศที่ใช้หลักการนี้ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน กรีซ สเปน รวมทั้งกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น ยูโกสลาเวีย โปแลนด์ เป็นต้น

2. หลักการฟ้องคดีอาญาตามคุณพินิจ (Opportunity Principle) มีหลักการ โดยย่อว่า เมื่ออัยการพิจารณาหลักฐานการสอบสวนแล้ว มีเหตุผลอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำความผิด อัยการมีอำนาจใช้คุณพินิจที่จะไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ โดยพิจารณาจากความเหมาะสมเป็นเรื่อง ๆ ไป ประเทศที่ใช้หลักการนี้ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เบลเยียม เป็นต้น สำหรับประเทศไทย น่าจะอยู่ในระบบนี้ (รายละเอียดดู อุทิศ แสนโกศิก, "บทบาทของอัยการในการดำเนินคดีอาญา," อัยการนิเทศ เล่ม 27 ฉบับที่ 1 - 4 (2508) หน้า 41 - 66, 202 - 221, 343 - 361 และ 473 - 493.)

1. ส่วนงานการสอบสวนของพนักงานสอบสวนมทพร่อง กล่าวคือ เมื่อพนักงานสอบสวนได้รวบรวมพยานหลักฐานและสรุปสำนวนเสนอความเห็นส่งมาให้อัยการเพื่อพิจารณาในการสั่งคดี อัยการจะพิจารณาสำนวนการสอบสวนรวมทั้งการพิจารณาผลการดำเนินคดีในศาลทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้ว จึงออกคำสั่งซึ่งมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อกคดี เช่น สั่งไม่ฟ้องหรือสั่งฟ้อง¹ แต่การที่จะให้การดำเนินคดีของอัยการมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นไปโดยมีข้อมูลหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ จากส่วนงานการสอบสวนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เพราะอัยการไม่ใคร่เห็นหรือสัมผัสข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับคดีนั้นมาตั้งแต่เริ่มต้น ดังนั้น การสอบสวนจึงมีผลสำคัญที่ต่อเนื่องในการบังคับใช้กฎหมายอาญาของอัยการในกระบวนการยุติธรรม การสั่งคดีโดยเฉพาะความร้ายแรงแห่งฐานความผิดที่จะตั้งข้อกล่าวหาต่อผู้กระทำ ความผิดของอาศัยเนื้อหาสาระตามสำนวนการสอบสวน ถ้าหากการสอบสวนทำขึ้นอย่างไม่ถูกต้อง เช่น ในการรวบรวมพยานหลักฐานอาจจะเกิดจากการปลุกปั่นพยานเท็จ หรือการสร้างพยานหลักฐานขึ้นเองทั้งหมดไม่ว่าจะกระทำโดยจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น บังคับส่งผลต่อการพิจารณาในการสั่งคดีของอัยการ ซึ่งอาจจะเกิดความผิดพลาดได้

2. อัยการใช้ดุลพินิจผิดพลาดเอง กล่าวคือ ในกรณีที่สำนวนการสอบสวนได้ทำขึ้นอย่างถูกต้องแล้ว แต่อัยการใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องผิดพลาดเอง เช่น พยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนมีน้ำหนักกำลังกัน หรือมีเหตุสงสัยเล็กน้อยว่าผู้ต้องหาอาจจะมีผู้กระทำความผิด ซึ่งความสงสัยเพียงเล็กน้อยย่อมไม่เป็นเหตุให้อัยการสั่งไม่ฟ้องคดีได้

ดังนั้น เพื่อมิให้เกิดข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ การพิจารณาสั่งคดีโดยรอบคอบและถี่ถ้วนเท่านั้น จึงจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่ดีของอัยการ² คือ การอ่าน

¹สุจินต์ ทิมสุวรรณ, กรมอัยการกับการดำเนินคดีให้แก่รัฐ, หน้า 98.

²คณิต ๗ นคร, "ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ," วารสารอัยการ

ความยุติธรรมที่อาจจะผิดพลาดได้ในทุกขั้นตอน แม้ว่าตามกฎหมายในปัจจุบันอัยการจะไม่อาจรับผิดชอบได้ก็ตามภาคภูมิ เพราะอัยการไม่มีโอกาสทราบข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนตั้งแต่ต้น หรือเนื่องจากการใช้ดุลพินิจผิดพลาดในการสั่งคดีของอัยการเอง ทั้งสองกรณีดังกล่าวก็อาจป้องกันได้เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้อัยการสั่งให้พนักงานสอบสวน สอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งให้ส่งพยานมาซักถามได้ (ตามมาตรา 143) ถ้าเห็นว่าสำนวนการสอบสวนไม่ถูกต้อง หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอในการที่จะวินิจฉัยในการสั่งคดี เพื่อให้ได้ความกระจ่างชัดก่อนที่จะวินิจฉัยในการสั่งคดีต่อไป แต่การสั่งสอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งให้ส่งพยานมาซักถาม เป็นดุลพินิจของอัยการอีกเช่นกันในการที่จะใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นในขั้นตอนของอัยการเอง

ค. ศาล ศาลเป็นองค์กรที่มีความสำคัญยิ่งในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นผู้พิจารณาและพิพากษาว่า จำเลยกระทำผิดหรือไม่ได้กระทำความผิด

ในการพิจารณาและพิพากษาคดี นอกจากจะต้องใช้ตัวบทกฎหมายแล้ว สิ่งสำคัญที่มีส่วนในการปรับใช้กฎหมาย คือ การใช้ดุลพินิจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สิ่งหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมหรือไม่ นั่นคือ ดุลพินิจของผู้พิพากษา เพราะการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาอาจจะเกิดความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมก็ได้

การใช้ดุลพินิจในคดีอาญาของศาลที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยความผิด โดยการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งของโจทก์และจำเลย¹ ซึ่งเป็นดุลพินิจ โดยแท้ของศาลที่จะพิจารณาอย่างใดก็ได้² จึงเป็นอำนาจอย่างกว้างขวาง

¹ ฎปรมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227

² คำพิพากษาฎีกาที่ 631 - 8/2482 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ในการวินิจฉัยพยานหลักฐานนั้น ศาลทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะใช้ดุลพินิจหยิบยกพยานหลักฐานใดขึ้นพิจารณาประกอบหลักฐานอื่นได้ ไม่จำเป็นต้องหยิบยกมาทุกชิ้นทุกอัน และการหยิบยกหรือไม่เช่นนั้น ไม่เป็นข้อกฎหมายแต่ประการใด

ของศาล และในจุดนี้เองที่ตกเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอว่า ศาลตัดสินโดยฉกฉลาก
 นั้นส่วนใหญ่เนื่องมาจากการใช้ดุลพินิจซึ่งนำพยานหลักฐานในปัญหาข้อเท็จจริงฉก
 ฉลาก

สาเหตุที่ทำให้ดุลพินิจของศาลฉกฉลาก

กล่าวได้ว่าความฉกฉลากที่สำคัญในการพิจารณาและพิพากษาคดีของศาล
 คือ การที่ศาลตัดสินลงโทษจำเลยผู้บริสุทธิ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีได้ในระบบกระบวนการ
 ยุติธรรมของนานาประเทศ อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ดุลพินิจของศาลฉกฉลาก
 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่สำคัญมี 3 ประการ คือ

1. การนำข้อเท็จจริงที่ฉกฉลากมาสู่ศาล เป็นสิ่งที่ปรากฏมากที่สุดในการ
 ทำให้ดุลพินิจของศาลฉกฉลากไปจากความเป็นจริง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยการจงใจ
 และไม่จงใจของคู่ความ หรือฝ่ายที่เกี่ยวข้องในคดี

การนำข้อเท็จจริงที่ฉกฉลากมาสู่ศาลโดยไม่จงใจนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่
 ไม่น้อยไม่ว่าในศาลไทยหรือศาลต่างประเทศก็ตาม เพราะข้อเท็จจริงที่คู่ความหรือฝ่าย
 ที่เกี่ยวข้องโต้มนั้น มีเหตุมาจากความบังเอิญซึ่งความบังเอิญเช่นนั้นก็มีเหตุผลทำให้เข้าเชื่อ
 ถือได้ เช่น มีชายฝรั่งเศษคนหนึ่งได้ติดตามไปแต่งงานกับหญิงอเมริกันถึงประเทศสหรัฐ
 อเมริกา ได้เข้าทำงานในโรงสวดหลายปีไม่มีทางก้าวหน้า จึงลาออกและเดินทางไป
 ไปทำงานใหม่ในเมืองอื่น ก่อนหน้าวันที่ชายฝรั่งเศษจะออกจากโรงสวดไป ได้มีคน
 รายลักลอบเศรษฐกิจ และภายหลังที่เขาออกจากโรงสวดไปวันเดียว ตำรวจได้ค้นพบศพ
 ลักลอบเศรษฐกิจในตู้ ซึ่งอยู่ในโรงสวดนั้น เพราะเหตุที่ชายฝรั่งเศษออกจากโรงสวดไป
 โดยกระทันหัน ตำรวจจึงออกติดตามจับชายฝรั่งเศษได้ และนำส่งศาล ศาลตัดสิน
 จำคุกตลอดชีวิต เมื่อเขาถูกจำคุกมาได้ 25 ปี ทางกรมแห่งตำรวจอเมริกันจึงได้
 หลักฐานแน่นอนว่า ความจริงชายฝรั่งเศษไม่ได้เป็นคนรายลักลอบเศรษฐกิจ จึงได้ปล่อย
 ทัณฑ์เขาพร้อมด้วยให้เงินค่าทำขวัญ 160,000 เหรียญ และเมื่อเขากลับถึงฝรั่งเศส

แล้ว เขายังมีหนังสือไปขอค่าชดเชยจากรัฐบาลอเมริกันได้อีก 40,000 เหรียญ¹

นอกจากนั้น ในทางปฏิบัติยังพบว่าคู่ความหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีไต่จูงใจ นำข้อเท็จจริงที่บิดพลิ้วมาสู่ศาลอีกด้วย ซึ่งไต่แก้ ข้อเท็จจริงที่เกิดจากการใช้อำนาจ โดยมีขอบของพนักงานสอบสวน การปลุกปั่นทำพยานเท็จของผู้มีสาเหตุโกรธเคือง แม้ ว่าหลายครั้งที่พยานเหล่านั้นถูกฟ้องลงโทษฐานเบิกความเท็จ แต่ก็มิมีจำนวนไม่น้อยที่ กระทำได้แนบเนียน จนทำให้ศาลเชื่อ เคยมีผู้กล่าวโดยยอมรับว่า "การที่พยานเบิก ความเท็จป็นำเป็นตัว หรือบิดเบือนข้อเท็จจริงเสียบางส่วนนั้นมีอยู่เสมอ"² สิ่ง เหล่านี้ย่อมเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้คำพิพากษาของศาลคลาดเคลื่อนไปจากความเป็น จริงได้มากมายหลายคดี³

2. ทัศนคติหรืออคติของผู้พิพากษา ปัญหาทัศนคติหรืออคติของผู้พิพากษาที่มีต่อ ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นในสำนวนความนั้น มีอิทธิพลไม่น้อยในการที่ทำให้ผู้พิพากษาใช้ ดุลพินิจต่อข้อเท็จจริงเช่นนั้นไปตามอคติหรือทัศนคติของตน ในหลายครั้งที่ผู้พิพากษา ไม่ยินยอมเชื่อถือพยานหลักฐานข้อเท็จจริงที่ปรากฏ แต่ใช้ดุลพินิจของตนเป็นที่ตั้ง⁴ เคาคาคเหตุการณ์เอาเองโดยไม่มีพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงมาสนับสนุน เช่น ในคำวินิจฉัยของคำพิพากษาฎีกาดับหนึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

¹ หลวงสถิตย์ทพชานาญ, วิชาข้อเท็จจริง, พิมพ์ครั้งที่ 4. (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงษ์, 2509), หน้า 41 - 42.

² ชานินทร์ กรีวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล (กรุงเทพมหานคร : นำ อักษรการพิมพ์, 2521), หน้า 40.

³ มารุต บุณนาค, "การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่," วารสารทนาย ความ 17 (พฤษภาคม 2518) : 6.

⁴ นพพร โทษิรังดิยากร, "การใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา วิทยาลัย, 2524), หน้า 92.

"การที่ผู้ตายกับจำเลยนั่งคุยกับหญิงโสเภณี ไม่มีเรื่องทะเลาะกัน จำเลยก็อาจยิงผู้ตายได้ เพราะเห็นว่ามัวแต่นั่งหัวเราะอยู่นานแล้ว จะกลับหรือพาเข้าห้องก็ไม่ทำจำเลยอาจอยากชวนหญิงเข้าห้อง แตะกระดากอายุผู้ตาย หรือเห็นว่าผู้ตายมานั่งซัดจิ้งหระอยู่ใกล้ ซึ่งเป็นเรื่องจิตใจของจำเลย จำเลยอาจจะเกิดอารมณ์วูบขึ้นมาในทันทีทันใด จึงได้ชักปืนออกมายิงผู้ตายแบบนักเลง เหตุการณ์เช่นนี้ย่อมจะมีขึ้นได้ มิใช่ว่าต้องทะเลาะกันก่อน แล้วจึงจะยิงเสมอไป"¹

3. ข้อเท็จจริงไม่เพียงพอ² สิ่งที่ทำให้คุณพินิจของศาลผิดพลาด บางครั้งเกิดจากข้อเท็จจริงในคดีไม่เพียงพอ และศาลยุติธรรมได้พิจารณาพิพากษาคดีไปตามถ้อยคำสำนวนที่มีอยู่ในสำนวนของศาล ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ศาลยุติธรรมจะต้องพิจารณาและพิพากษาคดีไปตามถ้อยคำสำนวนและพยานหลักฐานทั้งปวงที่มีอยู่ในสำนวนศาล ศาลหาอาจที่จะรับฟังข้อเท็จจริงนอกสำนวนได้ไม่ เมื่อพยานหลักฐานในท้องสำนวนปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิดเช่นนั้น ไม่ว่าพยานหลักฐานจะเกิดขึ้นด้วยการปลุกปั่นหาพยานเท็จของพนักงานสอบสวนผู้ไม่สุจริตบางคน หรือพยานโจทก์ที่มุ่งให้การปรักปรำจำเลยด้วยความอาฆาตมาดร้ายเป็นส่วนตัว หรือด้วยความเข้าใจผิดประการใดก็ตาม ศาลยุติธรรมย่อมไม่อาจจะรับรู้ได้ หากพฤติการณ์เช่นนี้ได้ปรากฏชัดแจ้งในท้องสำนวนเพียงพอที่ศาลจะนำหยิบยกมาเป็นประโยชน์ให้แก่จำเลยได้³

แม้ว่าจะมีความผิดพลาดในการพิจารณาซึ่งนำหนักพยานหลักฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ก่อนที่ศาลจะพิพากษาลงโทษบุคคลใด ศาลก็มีวิธีการที่จะป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นจากการลงโทษจำเลยผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ถ้าศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงที่ได้มานั้นยังไม่แน่ชัดและเพียงพอที่จะพิพากษาคดีลงไปตามที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย

¹ชานินทร์ กรวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, หน้า 42.

²นพพร โพธิ์รังสิยากร, การใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษ, หน้า 92.

³มารุต บุณนาค, "ชะตากรรมของจำเลยผู้บริสุทธิ์," บทบัณฑิตย์ เล่ม 27

ให้จำเลย¹ (ตามมาตรา 227) ให้ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมในระหว่างการพิจารณา (ตามมาตรา 228) นอกจากนั้นยังให้ศาลมีอำนาจค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากพยานหลักฐานต่าง ๆ ใต้อย่างกว้างขวางทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง (ตามมาตรา 171) และในชั้นพิจารณาคดี (ตามมาตรา 235)

จะเห็นได้ว่า ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้กำหนดมาตรการหรือวิธีการที่จะป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นไต่อยู่แล้ว ซึ่งเป็นมาตรการในชั้นศาล ซึ่งเป็นชั้นสุดท้ายที่จะพิสูจน์ว่า จำเลยกระทำผิดจริงหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม การป้องกันการมิให้ดุลพินิจของศาลผิดพลาดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ในทางปฏิบัติยังไม่อาจกล่าวได้ว่า สามารถป้องกันความผิดพลาดได้อย่างแท้จริง เช่น หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยที่สันนิษฐานว่าทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ การปล่อยผู้กระทำผิดไปสืบคนยอมดีกว่าการลงโทษผู้บริสุทธิ์เพียงคนเดียวนั้น นักนิติศาสตร์บางท่านเห็นว่า สมมติฐานว่าทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ จะเป็นจริงและมีประโยชน์โดยแท้จริงหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับปริมาณของผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริงในสังคมด้วย และถ้าหากผู้ไม่บริสุทธิ์อย่างแท้จริงได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานขึ้นมาเท่าใด ผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริงก็ยิ่งจะเดือดร้อนมากขึ้นเท่านั้น เพราะในปัจจุบันอาชญากรรมมีความสามารถสูง และสถิติของอาชญากรรมก็มีมากขึ้นเป็นลำดับ ถ้าหากสังคมยังไม่มีวิธีการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ดีกว่าเดิมแล้ว ก็จะต้องปล่อยผู้กระทำความผิดมีจำนวนมากกว่าสืบคน เพื่อคุ้มครองผู้บริสุทธิ์เพียงหนึ่งคน เท่ากับยอมรับว่าให้มีการผิดพลาดได้ถึงสิบครั้ง เพื่อหาทางทำให้ถูกต้องเพียงหนึ่งครั้งในยุคที่อาชญากรรมแพร่หลายและอาชญากรรมมีความสามารถอย่างยิ่งในปัจจุบัน กระบวนการยุติธรรม

หลักดังกล่าวเกิดจากข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากภาษิตที่ว่า "ปล่อยคนผิดสิบคนยังดีกว่าเอาผู้บริสุทธิ์เพียงคนเดียวมาลงโทษ"

(The Law holds that it is better that ten guilty persons escape, than that one innocent suffers ซึ่งภาษิตดังกล่าวเป็นของ Sir William Blackstone ผู้พิพากษาศาล Common Pleas ของอังกฤษ (รายละเอียดกฎหมาย มัญญูติ สุวีระ, กบประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย, หน้า 2.)

ทางอาญาก็จะต้องถึงจุดวิกฤติและต้องหันหลังให้กับอุดมคตินี้อย่างสิ้นเชิง จึงควรใช้อุดมคตินี้อย่างประหยัด¹ นอกจากนั้น การใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาแต่ละคนคิดว่า เกิดความสงสัยในข้อเท็จจริงนั้นหรือไม่ และข้อจำกัดในประการต่อมาก็คือ ต้องมีเหตุผลอันสมควรให้เกิดความสงสัยโดยข้อสงสัยนั้นต้องไม่ห่างไกลต่อเหตุผลด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 572/2500) ดังนั้น การใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยจึงมีข้อจำกัดในการใช้และไม่อาจป้องกันมิให้ดุลพินิจของศาลผิดพลาดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้

ส่วนการสืบพยานเพิ่มเติม แม้เป็นอำนาจของศาลก็ตาม แต่ศาลจะใช้อำนาจนี้หรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลอีกเช่นกัน เพราะหากพนักงานสอบสวนที่ไม่สุจริตทำส่วนงานการสอบสวนมาอย่างถี่และพนักงานอัยการสามารถนำพยานหลักฐานมาสืบไต่อย่างชัดแจ้งแล้ว ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปเลย โดยไม่สืบพยานเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ความแน่ชัดเพิ่มขึ้นอีก วิธีการสืบพยานเพิ่มเติมจึงไม่อาจป้องกันมิให้ดุลพินิจของศาลผิดพลาดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้อย่างสมบูรณ์

ส่วนการค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาภาคี โดยให้อำนาจแก่ศาลทำการไต่สวนพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวางนั้น ในทางปฏิบัติศาลมักไม่ใช้อำนาจดังกล่าว แต่ใช้วิธีรับฟังเฉพาะพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยนำมาแสดงเพื่อรักษาความเป็นกลางในคดีโดยเคร่งครัด² จึงไม่ค่อยปรากฏที่ศาลจะใช้ดุลพินิจ

¹ มุรธา วัชนะชีวะกุล, "เอกสารประกอบคำบรรยายวิชากฎหมายอาญาเปรียบเทียบ" (กรุงเทพมหานคร : แผนกวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 3 - 5.

² กุศล พลวัน, ลักษณะทั่วไปของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (4), หน้า 58.

ค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมในคดีแต่ละอย่างใด นอกจากนั้น แม้ศาลจะใช้วิธีการดังกล่าว ก็ไม่แน่ว่าข้อเท็จจริงที่ได้มานั้นจะเป็นความจริงหรือถูกต้องหรือไม่ เพราะส่วนการสอบสวนหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ นั้น อาจเกิดจากความเท็จของผู้เกี่ยวข้องในคดี ตั้งแต่เริ่มแรกเมื่อศาลได้ส่วนการสอบสวนหรือพยานหลักฐานนั้นมา ก็ไม่สามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีให้ถูกต้องตามความเป็นจริงได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แม้จะมีหลักช่วยในการใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริง หรือมีวิธีการป้องกันมิให้ดุลพินิจของศาลผิดพลาดก็ใดก็ตามแล้วก็ตาม ก็ยังไม่อาจแก้ไขข้อผิดพลาดในการใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ ทำให้ทัศนคติลงโทษจำเลยผู้บริสุทธิ์ ซึ่งถือว่าเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรงประการหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการลงโทษประหารชีวิตย่อมไม่มีโอกาสแก้ไขให้ถูกต้องได้ ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นได้ทั้งในระบบศาลของนานาประเทศ และแม้กระทั่งในระบบศาลของประเทศไทยก็ตาม ตัวอย่างของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมที่มีผลทำให้จำเลยผู้บริสุทธิ์ต้องรับเคราะห์กรรม เช่น คดีที่เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีข้อเท็จจริงโดยย่อ ดังนี้

ในปี ค.ศ. 1893 ที่เมือง Marion มลรัฐ Mississippi

นาย Will Buckley ถูกฆาตกรรมและ Will Purvis ถูกจับและถูกพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิตโดยมีประจักษ์พยาน Jim Buckley น้องชายผู้ตายยืนยันว่าเห็น Will Purvis ฆ่าพี่ของตน ในขณะที่ Will Purvis ถูกนำไปประหารในที่สาธารณะโดยการแขวนคอตานั้น ยังไม่ทันที่จะคล้องเชือกเข้ากับคอกนักโทษประหาร สลักสำหรับปล่อยนักโทษประหารตกลงมาก็ถูกดึงเสียบก่อน ประชาชนที่เฝ้าดูอยู่จึงไม่ยอมให้ทำการประหารนักโทษใหม่อีก Will Purvis ถูกนำกลับไปยังและไต่ถามหาวันประหารใหม่ทำให้เกิดพวกสนับสนุนให้มีการประหารใหม่ และอีกพวกหนึ่งต้องการให้มีการลดโทษ ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็ปรากฏว่า พวกสนับสนุนให้มีการลดโทษเป็นฝ่ายชนะ ได้รับเลือกให้เป็นผู้ว่าการมลรัฐ Will Purvis จึงถูกลดโทษเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต หลังจากนั้นมาอีก 23 ปี Joe Beard

ก็ได้สารภาพขณะป่วยหนักว่าเขากับ Louis Thornhill เป็นคนฆ่า Will Buckley เอง¹

แม้คดีนี้จะ เป็นคดีที่เกิดขึ้นมานานแล้วก็ตาม ก็แสดงให้เห็นได้ว่า ความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมมีมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในคดีนี้มีประจักษ์พยาน ซึ่งเป็นน้องชายของผู้ตายเป็นผู้ยืนยันด้วยตนเอง และศาลก็ได้พิพากษาตามคำเบิกความของประจักษ์พยาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ประจักษ์พยานจะเป็นพยานชั้นหนึ่ง หรือพยานโดยตรงตามหลักพยานที่ดีที่สุด (Best evidence rule) ก็ตาม ก็ยังทำให้คดีมีข้อผิดพลาดในการพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยได้เช่นกัน

นอกจากนั้นยังมีคดีที่เกิดขึ้นอีก เช่น

เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 1901 ได้เกิดคดีฆาตกรรมขึ้นใน Palatka, Florida เจ้าหน้าที่ได้จับ J.B. Brown ไว้เป็นผู้ต้องสงสัยว่าฆ่า Wesson และจากการสอบสวนก็ได้หลักฐานมัดตัว Brown ว่าเป็นผู้กระทำความผิด ศาลได้พิพากษาตัดสินในหลวงโทษประหารชีวิต Brown โดยการแขวนคอ ในวันประหารนั้น ขณะที่นักโทษประหารถูกสวมเชือกลงที่คอและหิ้งคำสั่งประหารชีวิตอยู่นั้นเอง ก็เกิดมีข้อบกพร่องในคำสั่งประหารขึ้น Brown จึงถูกนำกลับไปขังไว้ก่อน จากเหตุการณ์นี้เอง Brown ได้รับลดหย่อนโทษลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต จากนั้นอีก 10 ปีต่อมา มีชายคนหนึ่งชื่อ Johnson ได้สารภาพก่อนตายว่า เขาเป็นคนฆ่า Wesson เอง Brown จึงได้รับการปลดปล่อย²

ในเรื่องความผิดพลาดของศาล (When Justice goes wrong) นี้ ได้มีอดีตนายพิพากษา Jerome Frank แห่งศาลอุทธรณ์สหรัฐ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่รักษาความเที่ยงธรรมในการตัดสินคดีอย่างดีเลิศคนหนึ่ง ก็ต้องยอมรับในข้อเท็จจริงว่า

¹ จตุพร วงษ์ทองสรรค์, "โทษประหารชีวิต," วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, (2520) : 119.

² เรื่องเดียวกัน.

ในศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกาได้มีการตัดสินคดีผิด โดยส่งคนบริสุทธิ์เข้าที่คุมขังมานานับไม่ถ้วน¹ มาแล้วเหมือนกัน แม้แต่ในกลุ่มประเทศเอเชีย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ก็เคยมีคดีในทำนองนี้เกิดขึ้นเช่นกัน เมื่อปี พ.ศ. 2506 ซึ่งหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยหลายฉบับให้ความสนใจ และเสนอข่าวเป็นลำดับโดยมีข้อเท็จจริงพอสรุปได้ ดังนี้

นายโยชิคะ ชาวญี่ปุ่น อายุ 83 ปี ได้เคยถูกศาลยุติธรรมของประเทศญี่ปุ่นพิพากษาว่ามีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา เมื่อ ค.ศ. 1913 ในชั้นแรกศาลได้พิพากษาลงโทษประหารชีวิตจำเลย จำเลยได้ยื่นอุทธรณ์ขอลดหย่อนโทษ และได้รับโทษจำคุกตลอดชีวิต ตลอดเวลาที่ถูกคุมขังในเรือนจำ นายโยชิคะ ได้ปฏิเสธตลอดเวลาว่าเขาไม่ได้กระทำความผิด ต่อมาในปี ค.ศ. 1935 นายโยชิคะ ได้รับการนิรโทษกรรมจากทางราชการ ทั้งนี้ที่ได้รับอิสรภาพ นายโยชิคะ ได้ดำเนินการต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรม และเพื่อปกป้องชื่อเสียงเกียรติยศของเขาทันที โดยการค้นหาพยานโจทก์ทั้งสอง ซึ่งให้การประณามว่าเขาในการพิจารณาของศาล และได้รับคำสารภาพเป็นลายลักษณ์อักษรจากบุคคลทั้งสองว่า คำเบิกความในศาลที่อ้างว่ารู้เห็นการกระทำของนายโยชิคะนั้นเป็นเท็จทั้งสิ้น นายโยชิคะ จึงได้ยื่นคำร้องขอให้พิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งที่ 5 ในปี ค.ศ. 1961 หลังจากถูกปฏิเสธมาแล้ว 4 ครั้ง ปรากฏว่าศาลสูงในเมืองนาโกยาได้ยอมรับคำร้องขอให้พิจารณาใหม่ ผลแห่งการพิจารณาของศาลในครั้งหลังนี้ศาลเชื่อในการอ้างฐานที่อยู่ของจำเลยในขณะที่เกิดเหตุ และเชื่อว่าคำให้การของพยานโจทก์ทั้งสองเป็นคำให้การเท็จ ผลแห่งคำพิพากษาทั้งกล่าวของศาลสูงประเทศญี่ปุ่นทำให้ นายโยชิคะ มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายในฐานะที่ถูกจำคุกโดยปราศจากความผิด ธรรมดาภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายในอัตราวันละ 200 เยน ถึง 400 เยน โดยถูกจองจำเป็นเวลา 21 ปี หรือประมาณ 7,889 วัน เป็นเงินประมาณ 3,155,000 เยน²

¹ มาร์ก มุนนาค, ระตากรรมของจำเลยผู้บริสุทธิ์, หน้า 64.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64 - 66.

อีกคดีหนึ่งซึ่งเป็นคดีที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง เมื่อปี ค.ศ. 1984 และได้มีการแพร่ข่าวออกไปทั่วโลก ในภาพข่าวดังกล่าว กล่าวถึงนายยูกิโอะ ไชโต ชาวญี่ปุ่นวัย 53 ปี โค้ยมือเข้คน้ำตาหลังจากที่ติดคุกกว่า 20 ปี นายไชโต ได้รับอิสรภาพจากคำพิพากษาของศาลตำบลเซนได ที่หยิบยกคดีของเขาขึ้นมาพิจารณาอีกครั้ง และตัดสินว่าเขาไม่มีความผิดในการฆาตกรรมครอบครัว 4 ชีวิต เมื่อ 26 ปีก่อน นับว่าคดีของนายไชโต เป็นคดีที่ 3 ในรอบปี ค.ศ. 1984 ที่ศาลนำมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง¹

สำหรับประเทศไทย ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมในทางปฏิบัติก็เคยเกิดขึ้นซึ่งอาจารย์ มารุต บุณนาค ได้เคยเขียนไว้ในบทความเรื่อง "ชะตากรรมของจำเลยผู้บริสุทธิ์" ไว้ตอนหนึ่งว่า "ไคมีนักกฎหมายอาวุโสท่านหนึ่งเคยดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลฎีกา และได้ดำรงตำแหน่งสูงในวงการพุทธศาสนา ได้เคยเข้าไปอบรมโดยบรรยายความรู้ทางธรรมให้กับบรรดานักโทษเค็ดชาตที่ตองคำพิพากษาจำคุกในระยะเวลาดันยาวนานเป็นประจำ เสมอ ท่านผู้นี้ได้กล่อมเกลาคความรู้สึกผิดชอบชั่วดีให้กับบุคคลดังกล่าวจนแน่ใจว่า บุคคลเหล่านั้นจะยอมพูดความจริงจึงได้สอบถามถึงความจริงของกรการกระทำผิดจนศาลได้พิพากษาลงโทษจนถึงที่สุด ปรากฏว่าในจำนวนนักโทษเค็ดชาต 100 คน นั้น มีหลายคนยืนยันอย่างหนักแน่นต่อองคัพระประธานว่าตนมิใช่ผู้กระทำผิด แต่ถูกจับกุมคุมขังก็เพราะมีสาเหตุโกรธเคืองกับพยานโจทก์เป็นส่วนตัวบ้าง มีสาเหตุกับพนักงานฝ่ายปกครองและปราบปรามบ้าง"² จึงอาจกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่ของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมสืบเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรมในชั้นต้น คือ ในชั้นสืบสวน สอบสวน นอกจากนั้นมีจำเลยที่ตองโทษเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้กระทำความผิดเลย อาจจะเป็นเพราะยากจนไม่มีเงินจ้างทนาย ในคดีที่ศาลตั้งทนายให้ไม่ไคหรือเห็นว่าคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ รับผิดชอบไปเพื่อจะได้รับโทษเบา ๆ

¹หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (ฉบับแรก), วันพฤหัสบดีที่ 19 กรกฎาคม 2527,

หน้า 2.

²มารุต บุณนาค, ชะตากรรมของจำเลยผู้บริสุทธิ์, หน้า 63.

หรือเป็นเพราะไม่มีพยานหลักฐานที่รู้เห็นว่าคนไม่ใคร่กระทำความผิด หรือโค่นายที่
 ไม่มีความสามารถพอเมื่อเทียบกับฝ่ายโจทก์ ทั้งผู้พิพากษาเองก็คงไม่มีใครที่สามารถ
 กล่าวได้ว่าตนเองตัดสินใจไปแล้วไม่มีผิดและยุติธรรมที่สุด แม้ในกรณีที่จำเลยรับสารภาพ
 โดยไม่มีการสืบพยานก็ตาม¹ นอกจากนั้นในบางครั้งแม้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีจะรู้ว่ามี
 ความผิดพลากเกิดขึ้นก็ตาม ก็ไม่อาจแก้ไขความผิดพลากนั้นได้ เพราะเกรงว่าตนจะ
 ต้องรับผิดทางอาญา² เป็นต้น

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นความผิดพลากของกระบวนการ
 การยุติธรรมที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย 2 คดี ซึ่งความผิดพลากทั้งสองคดีได้ปรากฏ
 อยู่ในเหตุผลของการขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องโทษ โดยคดีแรกเป็นความ
 ผิดพลากในชั้นสอบสวน ส่วนคดีหลังเป็นกรณีที่มิพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งมีได้ปรากฏใน
 การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลมาก่อน

¹ ประทีป สุขเกษม, "สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามรัฐธรรมนูญ,"
 คุลดาน 22 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2518) : 74.

² ตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงในคดีมีว่า พนักงานอัยการได้เป็นโจทก์ยื่นฟ้อง
 จำเลยในข้อหาลักทรัพย์ในเวลากลางคืน ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนได้จับกุมตัว
 ผู้ต้องสงสัยตามคำบอกของผู้เสียหายถึงรูปพรรณสัณฐานคนร้าย เมื่อได้จับกุมผู้ต้องสงสัย
 มาแล้ว จึงได้ทำสำนวนส่งพนักงานอัยการ ในชั้นพิจารณา ผู้เสียหายได้เบิกความใน
 ฐานะพยานโจทก์ยืนยันว่าจำคนร้ายได้ แล้วได้ชี้ตัวผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคนร้ายที่เข้าไป
 ลักทรัพย์ในบ้านของตน เมื่อสืบพยานโจทก์เสร็จสิ้นแล้ว บังเอิญเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ไป
 จับคนร้ายที่เข้าไปลักทรัพย์ในบ้านคนอื่นได้อีกรายหนึ่ง จากการตรวจค้นของกลางปรากฏ
 ว่ามีของผู้เสียหายในคดีนี้รวมอยู่ด้วย พนักงานสอบสวนจึงได้นำตัวคนร้ายให้ผู้เสียหายใน
 คดีก่อนคุยตัว ปรากฏว่าเป็นคนร้ายตัวจริงที่เข้าไปลักทรัพย์ในบ้านของตน เมื่อเป็นเช่นนี้
 พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และผู้เสียหายต่างก็ต้องปล่อยเลยตามเลย เพราะ
 เกรงจะต้องรับผิดทางอาญาค่วมกัน ในคดีนี้จำเลยจึงต้องรับโทษ โดยไม่มีความผิดเลย
 (ดู ชานินทร์ กรชัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, หน้า 38 - 39.)

สำหรับคดีแรกเป็นคดีที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องระหว่างจังหวัดพิจิตรและจังหวัดกำแพงเพชร โดยทางราชการได้ขอพระราชทานอภัยโทษตามฎีกาพหุผลเกล้าของจำเลยที่ 2 และที่ 3 ซึ่งถูกศาลพิพากษาลงโทษจำคุก 50 ปี ฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา โดยมีข้อเท็จจริงพอสรุปได้ว่า จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดกำแพงเพชร ใช้ให้จำเลยที่ 3 (ซึ่งเป็นมือปืนรับจ้าง) ฆ่าผู้ตายซึ่งเป็นข้าราชการในจังหวัดเดียวกัน ในขณะที่ผู้ตายเดินทางไปจังหวัดพิจิตร เพื่อเป็นการปิดปากผู้ตายเนื่องจากผู้ตายทราบเรื่องการทุจริตเกี่ยวกับการชดอ่างเก็บน้ำ

เหตุผลในการขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่จำเลยทั้งสองได้ระบุว่า เนื่องจากคดีดังกล่าวมีข้อโต้แย้งอยู่หลายกรณีซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าคดีมีความบกพร่องในชั้นสอบสวน ซึ่งอาจจะถือได้ว่าน่าจะมีความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. คดีนี้ไม่มีประจักษ์พยานเห็นเหตุการณ์ขณะจำเลยทั้งสองฆ่าผู้ตาย คงมีแต่พยานแวดล้อมที่ได้ในชั้นสอบสวนซึ่งระบุว่า จำเลยทั้งสองฆ่าผู้ตายเพื่อเป็นการปิดปากผู้ตาย เนื่องจากผู้ตายทราบเรื่องเกี่ยวกับการทุจริต ซึ่งในประเด็นการทุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ตั้งกรรมการสอบสวนการทุจริตในเรื่องดังกล่าวแล้ว พบว่ามีการทุจริตกันจริง แต่มิได้เกี่ยวข้องกับพาดพิงถึงจำเลยที่ 2 แต่อย่างใด จึงไม่มีเหตุผลที่จำเลยที่ 2 จะต้องใช้จำเลยที่ 3 ฆ่าผู้ตายเพื่อเป็นการปิดปาก นอกจากนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ยืนยันว่า คดีนี้พนักงานสอบสวนตั้งประเด็นการสอบสวนผิดพลาด และมีการสร้างพยานแวดล้อมขึ้นภายหลังทั้งหมดเพื่อปรักปรำจำเลยทั้งสอง

2. ข้อเท็จจริงปรากฏว่า จำเลยที่ 2 กับผู้ตายมีความสนิทสนมชอบพอกัน และเคยไปไหนมาไหนด้วยกันบ่อย ๆ จึงไม่น่าจะต้องฆ่าผู้ตายอย่างทารุณ

3. ส่วนพฤติการณ์ที่ว่าจำเลยที่ 3 เป็นมือปืนรับจ้างตามสำนวนการสอบสวนนั้นทำให้มีข้อสงสัยว่าเมื่อมีการจ้างวานให้ฆ่าผู้ตายแล้ว เหตุใดจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดจะต้องลงมือไปร่วมฆ่าด้วย

4. ส่วนพยานที่พนักงานสอบสวนนำมายืนยันนั้นส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน
ในเขตจังหวัดพิจิตรซึ่งอยู่คนละท้องถิ่นกับจำเลยทั้งสองซึ่งอยู่จังหวัดกำแพงเพชร จึงมี
ปัญหาที่น่าสงสัยว่าพยานจะจดจำจำเลยทั้งสองได้แค่ไหนเพียงไร

นอกจากนั้น คดีนี้สิ้นสุดเพียงศาลชั้นต้นไม่ให้โอกาสแก่จำเลยที่จะอุทธรณ์
ฎีกาต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า คดีมีความบกพร่องในกระบวนการ
การยุติธรรมในชั้นสอบสวน ซึ่งอาจจะถือได้ว่าน่าจะมีการผิดพลาดในกระบวนการ
ยุติธรรม กระทรวงมหาดไทยเห็นสมควร ขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่นักโทษทั้งสอง
ซึ่งนักโทษทั้งสองก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโดยได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อยตัว
ไปเมื่อปี พ.ศ. 2527 หลังจากถูกจำคุกได้ 2 ปีเศษ

สำหรับคดีที่สองเป็นคดีที่เกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงราย โดยศาลคดีพิพากษา
ลงโทษจำคุกจำเลยเป็นเวลา 8 ปี ในความผิดฐานมีไว้เพื่อนำออกใช้ซึ่งชนบัตรปลอม

รายละเอียดในการขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่จำเลยไ้ครบว่าความ
จริงจำเลยเป็นสายลับอีกต่อหนึ่งให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ของศูนย์รักษาความปลอดภัย
สำนักบัญชาการทหารสูงสุด และของเจ้าหน้าที่ตำรวจกองปราบปราม โดยช่วยทาง
ราชการสืบหาแหล่งค้าและพิมพ์ชนบัตรปลอม แต่ถูกตำรวจท้องที่เข้าใจผิดจึงถูกจับกุม
ฐานมีชนบัตรปลอมไว้เพื่อนำออกใช้ แต่มีเอกสารของศูนย์รักษาความปลอดภัย สำนัก
บัญชาการทหารสูงสุด และกองปราบปราม กรมตำรวจซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำเลยเป็น
สายลับให้แก่หน่วยงานดังกล่าวของทางราชการจริง และปรากฏว่าเอกสารดังกล่าว
มิได้เข้าสู่สำนวนการพิจารณาคดีของศาล ดังนั้น หากเอกสารดังกล่าวเข้าสู่การ
พิจารณาของศาลแล้ว อาจจะทำให้ข้อวินิจฉัยของศาลเปลี่ยนแปลงไป

กระทรวงมหาดไทยเห็นว่า เอกสารดังกล่าวน่าจะเป็นพยาน
หลักฐานใหม่ทำให้เห็นว่า จำเลยเป็นสายลับในการสืบหาแหล่งค้าและผลิตชนบัตร
ปลอมจริง ดังนั้นการที่จำเลยมีชนบัตรไว้ในครอบครองเพื่อนำส่งให้แก่เจ้าหน้าที่ของ

ราชการทหารจึงไม่ควรมีความผิด เพราะเป็นการกระทำที่ซาดเจกนาในการที่จะนำออกใช้ ในที่สุดจำเลยได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โดยได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อยตัวไป¹

จากตัวอย่างที่ได้หยิบยกข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่า ความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมย่อมอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งอาจเกิดจากความผิดพลาดในการรวบรวมพยานหลักฐาน การพิสูจน์พยาน การรับฟังพยานหลักฐานเท็จ หรือมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งมีได้ปรากฏในการพิจารณาคดีมาก่อน เป็นต้น ดังนั้น แม้ว่ารัฐจะกำหนดกระบวนการพิสูจน์ความผิดหรือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังไม่อาจยืนยันในทางปฏิบัติได้ว่า บุคคลที่ได้รับการพิสูจน์ความผิดจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐแล้วเป็นผู้กระทำผิดจริง ปัญหาความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ย่อมส่งผลให้จำเลยผู้บริสุทธิ์มีโอกาสถูกลงโทษได้ และจำต้องยอมรับความบาปหรืออบมลทินแห่งโทษนั้นไว้ด้วย โดยเฉพาะโทษประหารชีวิต และโทษจำคุก ซึ่งเป็นโทษที่ร้ายแรง รัฐได้ยอมรับ และเล็งเห็นถึงความผิดพลาดดังกล่าว จึงได้พยายามกำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขความผิดพลาดเหล่านั้น มาตรการที่อาจนำมาใช้เพื่อแก้ไขความผิดพลาดมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี เช่น การรอกภัยโทษ การนิรโทษกรรม การล้างมลทินและการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ซึ่งแต่ละมาตรการต่างมีแนวความคิด วัตถุประสงค์ และวิธีการที่แตกต่างกัน ดังจะได้ศึกษารายละเอียดในบทต่อไป

¹ที่มา : ฝ่ายอภัยโทษและพักการลงโทษ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

หมายเหตุ

เนื่องจากเอกสารที่เสนอความเห็นเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษ เป็นเอกสารปกปิดของทางราชการ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงไม่สามารถอ้างอิงถึงเลขหนังสือของเอกสารดังกล่าวที่นำมาใช้ในวิทยานิพนธ์ได้